

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2023.21.51>

Серафимов О.М.

*Керівник Херсонської спеціалізованої прокуратури у сфері оборони Південного регіону
ORCID ID: 0009-0005-3007-3440*

ТЕХНОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ЩО ДІЮТЬ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Постановка проблеми. Діяльність із вчинення кримінальних правопорушень традиційно розглядається як один із видів суспільної діяльності. Тому як і будь-який інший вид суспільної діяльності, злочинна діяльність складається з наступних елементів: мета, суб'єкт, об'єкт і предмет, засоби (ресурси) та результат. Таке розуміння злочинної діяльності у криміналістичній науці дозволяє застосовувати так званий діяльнісний підхід до вивчення даної категорії. В.В. Тіщенко зазначає, що використання діяльнісного підходу до пізнання певних об'єктів є одним із найважливіших методологічних принципів у філософії і психології [1, с. 8]. Що ж стосується криміналістики, то цінність даного підходу полягає у тому, що його застосування дозволяє досліджувати злочинну діяльність з позиції вивчення її закономірностей та взаємозв'язку структурних елементів даного виду діяльності між собою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До питання технології злочинної діяльності у своїх роботах зверталися Л.І. Аркуша, А.А. Барцицька, Д.О. Васильєва, А.Ф. Волобуєв, Ю.О. Гресь, О.В. Пчеліна, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько та деякі інші вчені. Проте дослідження технології злочинної діяльності організованих злочинних угруповань досі залишається нерозкритим, особливо що стосується діяльності таких угруповань в умовах бойових дій.

Тому метою даної статті є визначення сутності, структури та типів технології злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, що діють в умовах бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Все частіше для позначення сучасних проявів реалізації злочинної діяльності вживаються поняття «технологія злочинної діяльності» або «злочинні технології», які є синонімічними між собою. Саме поняття «технологія» трактується досить широко, зокрема як: 1) сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь; 2) сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій [2]; 3) спосіб поєднання та застосування принципів, методів і технічних засобів для виконання роботи, операції, послуги, отримання фірмою кінцевого товару; 4) сукупність засобів, процесів, операцій, методів, за допомогою яких вхідні у виробництво елементи перетворюються на вихідні; 5) сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чого-небудь [3, с.311]. Різноманіття трактування даного поняття навіть у рамках технічного поля, в якому воно виникло, свідчить про багатогранність та перспективність його використання для позначення складних процесів та явищ. Крім того, поняття «технологія» вже давно вийшло за межі технічних наук та активно використовується для позначення різних складних цілеспрямованих процесів, як то «політичні технології», «виборчі технології», «педагогічні технології», «юридичні технології» тощо. Тому закономірним є його проникнення й у сферу криміналістичного знання.

В.В. Тіщенко та А.А. Барцицька зазначають, що ускладнення структури та форм

реалізації злочинної діяльності та діяльності з розслідування злочинів як складових об'єкта криміналістики обумовили запровадження та розробку технологічного підходу щодо здійснення їх дослідження в рамках криміналістичної науки [4, с. 563]. З позиції вивчення діяльності з розслідування злочинів вчені розглядають криміналістичну технологію як науково обґрунтовану систему практичних дій та процедур, методів і засобів їх здійснення, спрямованих на оптимізацію розслідування шляхом поетапного та послідовного вирішення його стратегічних і тактичних завдань [5, с. 30]. А технологічний підхід у криміналістиці в цілому пропонується розглядати як напрям дослідження закономірностей щодо реалізації комплексів взаємопов'язаних дій та процедур, що застосовуються в певній послідовності з метою досягнення необхідного результату в практиці злочинної, а також криміналістичної діяльності [6, с. 9]. Таке розуміння сутності поняття технології у криміналістиці дозволяє говорити про те, що складні форми злочинної діяльності можуть та мають досліджуватися через призму технологічного підходу, який дозволить проаналізувати особливості поєднання та характер взаємозв'язків усіх елементів, які утворюють таку злочинну діяльність, а також визначати умови та так звані «ресурси», що її детермінують.

Ю.О. Гресь здійснила спробу охарактеризувати технологічну складову процесу розслідування шляхом визначення технологічних принципів діяльності уповноважених суб'єктів, чия діяльність реалізуються під час здійснення розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. До них науковиця відносить: принцип поділу процесу на послідовні взаємопов'язані етапи; принцип єдиного управління та координації діяльності; принцип цілеспрямованості діяльності; принцип впорядкованості дій (як окремих поведінкових актів, так і слідчих дій, тактичних операцій тощо); принцип однозначності виконання дій; принцип забезпечення належних умов та засобів діяльності; принцип оптимі-

зації ресурсів та часу діяльності [7, с. 42]. На нашу думку, подібний підхід може бути застосований й до опису технологічної складової злочинної діяльності, що дозволить більш ясно зрозуміти, який саме зміст вкладається у поняття «технологія злочинної діяльності». Тому серед основоположних засад, які дозволяють характеризувати фактичний прояв організованої злочинної діяльності у об'єктивній дійсності, можна назвати:

1) принцип існування стійкого злочинного об'єднання осіб;

2) принцип централізованої координації та управління злочинного угруповання за рахунок існування ієрархічної системи;

3) принцип цілеорієнтованості злочинної діяльності на збагачення незаконним шляхом та досягнення інших супутніх цілей (монополізація злочинних сфер діяльності та окремих секторів законного ринку, формування впливу на політичні сили та процеси, формування групи лобістів в органах законодавчої влади, призначення корумпованих осіб на адміністративні посади у різних правоохоронних органах і органах державної влади та місцевого самоврядування тощо);

4) принцип етапності та послідовності реалізації злочинних дій та проявів девіантної поведінки;

5) принцип ресурсного (матеріально-технічного, фінансового, інформаційного, логістичного, людського) забезпечення злочинної діяльності;

6) принцип циклічності злочинної діяльності.

Можна констатувати, що поняття «технологія злочинної діяльності» заслуговує на самостійне місце у понятійно-категоріальному апараті криміналістики. Слід погодитися з А.Ф. Волобуєвим, який наполягає на тому, що дане поняття існує поряд з традиційним «механізмом злочину». Проте на відміну від останнього, яке орієнтоване на злочини певного виду, технологія злочинної діяльності спрямована на характеристику складної злочинної діяльності, яка поєднує в собі певний комплекс злочинів різних видів, що перебува-

ють у закономірному взаємозв'язку [8, с. 83]. Тому не можемо погодитися із О.В. Пчеліною, яка розглядає технологію злочинної діяльності як «своєрідний спосіб вчинення комплексних злочинів, що входить до складу механізму вчинення цих злочинів» [9, с. 152]. Підтвердження власного твердження А.Ф. Волобуєв аргументує тим, що технології злочинної діяльності у сфері економіки поєднують у собі комплекси кримінальних правопорушень проти власності, господарських, посадових, «комп'ютерних» та інших правопорушень, які перебувають у закономірному взаємозв'язку, що надає їм системного характеру. Але їхня роль у досягненні поставленої мети не рівноцінна, деякі з цих кримінальних правопорушень виконують допоміжну (підготовчу) функцію. Тому в структурі злочинної технології вчений виділяє основні (предикатні) і вторинні (підпорядковані) кримінальні правопорушення [8, с. 83-84]. Такої ж позиції притримується А.М. Падалка, який говорить про те, що у структурі злочинної діяльності основні та вторинні (допоміжні) злочини завжди об'єднанні між собою метою протиправного (злочинного) збагачення. Основний злочин, на думку науковця, є відображенням мети злочинної діяльності, а взаємопов'язані з ним допоміжні злочини уособлюють своєрідні етапи досягнення злочинної мети. І саме за рахунок доведення цього зв'язку між різними злочинними діями правоохоронцям вдається довести сам факт існування та реалізації такої злочинної технології, а відповідно обґрунтувати більш високий, порівняно із учиненням одиничних, не пов'язаних між собою, злочинів, ступінь суспільної небезпечності технології злочинної діяльності організованих злочинних утворень [10, с.99].

Цікавим є визначення, запропоноване Д.О. Васильєвою, яка описує технологію вчинення злочину як певну комбінацію об'єднаних злочинним задумом способів підготовки злочину, його вчинення та приховування, детерміновану умовами зовнішнього середовища та психофізіологічними властивостями особистості, що можуть бути пов'язані з вибіркоким

використанням відповідних знарядь та засобів, умов, місця й часу [11, с.104]. Тобто науковиця розглядає спосіб як складову частину технології, а також вказує на вплив об'єктивних та суб'єктивних чинників на певну злочинну технологію. На нашу думку, зв'язок способу і технології злочинної діяльності слід розглядати не як частину і ціле, а з позиції визначення «що» та «як». Спосіб – це певні дії, які необхідно вчинити задля досягнення злочинної мети, а технологія – це опис того, як такі дії необхідно вчиняти, які умови забезпечують реалізацію цих дій та яким чином на них можна вплинути (створити чи нівелювати). Подібним чином до розуміння технології злочинної діяльності підходить В.Б. Смелік, який пропонує розглядати технологію злочинної діяльності як певний метод здійснення останньої, спосіб її впорядкування шляхом використання спеціальних алгоритмів задля досягнення кінцевої злочинної мети [12, с.173].

Тож визначаючи особливості злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, що діють в умовах бойових дій, необхідно дослідити та охарактеризувати певні злочинні технології реалізації такої діяльності. На нашу думку, у найбільш загальному вигляді структура технології злочинної діяльності може бути подана наступним чином:

1. Конкретна сфера злочинної діяльності.
2. Предмет злочинного посягання (грошові кошти, матеріальні цінності, інформація, наркотичні засоби, зброя, життя та здоров'я особи тощо).
3. Система взаємопов'язаних циклічних суспільно небезпечних діянь та суспільно корисних вчинків та способи їх реалізації.
4. Суб'єкти-безпосередні виконавці окремих злочинів, що входять до структури злочинної технології.
5. Суб'єкти зі спеціальним статусом, посадою, наділені владними або іншими повноваженнями, спеціальним допуском чи доступом до об'єктів чи інформації.
6. Умови та обстановка злочинної діяльності: законодавство, охорона об'єктів або

маршрутів, наявність пропускнуго режиму, умови бойових дій.

7. Налагоджені корупційні зв'язки із представниками правоохоронних органів та різних органів державної влади та місцевого самоврядування.

8. Технічні пристрої та інформаційні технології, необхідні для реалізації злочинної діяльності.

9. Злочинний дохід.

10. Засоби легалізації отриманого злочинного доходу.

Висновки. Відповідно у залежності від специфіки поєднання означених компонентів технології злочинної діяльності та особливостей прояву окремих із них можна говорити про певні типи технології здійснення організованої злочинної діяльності в умовах бойових дій.

По-перше, необхідно підкреслити визначальну роль такого компоненту злочинної технології організованих злочинних угруповань, які діють в умовах бойових дій, як умови та обстановка злочинної діяльності. По-друге, важливим компонентом технології злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, що діють в умовах бойових дій, є конкретна сфера злочинної діяльності. Враховуючи криміналістично значущі обставини можна виділити наступні сфери реалізації технологій злочинної діяльності:

1. сфера економічних відносин (фінансової діяльності);

2. сфера службової діяльності;

3. сфера захисту державної таємниці та інших безпекових інтересів держави;

4. сфера насильницької та корисливо-насильницької спрямованості.

Сфера економічних відносин (фінансової діяльності) включає такі злочинні діяння, що спрямовані на отримання незаконного прибутку за рахунок проведення незаконних фінансових операцій. У криміналістичній літературі відсутній єдиний підхід до розуміння злочинів у сфері економіки, проте аналіз наукових джерел дозволяє говорити

про віднесення широкого кола кримінальних правопорушень, які охоплюються поняттям «економічна злочинна діяльність». Зокрема, сюди ми можемо включати кримінальні правопорушення проти трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (які безпосередньо дотичні до сфери економічних відносин); проти власності; у сфері господарської діяльності; у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; у сфері незаконного обігу зброї та боєприпасів до неї; пов'язані із торгівлею людьми та мародерством, тощо. Для технологій злочинної діяльності у сфері економічних відносин визначальним є предмет злочинного посягання організованого злочинного угруповання, яке, діючи в умовах бойових дій, використовує такі умови на свою користь при обранні предмету злочинного посягання і виборі ненасильницьких способів для незаконного заволодіння ним та подальшої реалізації задля досягнення кінцевої мети функціонування організованого злочинного угруповання – отримання незаконного прибутку.

Особливості реалізації технологій злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, які діють в умовах бойових дій, у сфері службової діяльності обумовлені саме наявністю у особи владних або розпорядчих повноважень у зв'язку із займаною посадою, які поширюються на території, віднесені до території бойових дій, або які виникли у особи у зв'язку із функціонуванням певного державного утворення (цивільного, правоохоронного чи військового органу чи інституту) в умовах бойових дій. Відповідно ключовим компонентом реалізації даної злочинної технології буде саме суб'єкт зі спеціальним статусом, посадою, наділений владними або іншими повноваженнями. Основними (предикатними) кримінальними правопорушеннями для даного типу злочинних технологій можуть бути: зловживання владою або службовим становищем; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим

становищем; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем; перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, тощо.

Диференціація технологій злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, що діють в умовах бойових дій, у сфері службової діяльності може здійснюватися у залежності від характеру службових повноважень особи, обумовлених місцем її роботи (органи державної влади та місцевого самоврядування, державні чи комунальні підприємства, установи чи організації, правоохоронні органи, військові частини, військові адміністрації тощо). Значна кількість службових кримінальних правопорушень на територіях ведення бойових дій вчиняється військовослужбовцями командного і начальницького складу, в тому числі такими, які діють у складі організованих злочинних угруповань. Такі кримінальні правопорушення можуть стосуватися розкрадання амуніції та боєприпасів, незаконного нарахування бойових виплат, оформлення документації щодо загибелі чи зникнення безвісти військовослужбовців під час виконання бойового завдання, тощо.

Злочинні технології у сфері захисту державної таємниці та інших безпекових інтересів держави пов'язані із зазіханням організованого злочинного угруповання, що діє в умовах бойових дій, на специфічний предмет злочинного посягання, який входить до сфери безпекових інтересів держави. Основні (предикатні) кримінальними правопорушення

даного типу злочинних технологій можуть стосуватися вчинення державної зради, шпигунства, розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, тощо. Члени організованих злочинних угруповань, якими реалізується зазначена злочинна технологія, можуть мати особливий статус, зокрема бути військовослужбовцями, державними службовцями, співробітниками правоохоронних органів, депутатами, волонтерами, журналістами, особами, що самовільно залишили військову частину, так і просто цивільними особами без наявності спеціальних знань, умінь, навичок, допусків чи статусів. При цьому слід відзначити, що метою утворення та функціонування таких злочинних угруповань в умовах бойових дій є поєднання корисливих мотивів із цілеспрямованим бажанням завдання шкоди інтересам та безпеці держави.

Сфера насильницької та корисливо-насильницької спрямованості реалізації технологій злочинної діяльності організованих злочинних угруповань, які діють в умовах бойових дій, характеризується визначальним впливом такого компоненту даної злочинної технології, як насильницький спосіб вчинення протиправних діянь, що лежать в її основ, що спрямований на забезпечення досягнення корисливої мети. Варіативним може бути безпосередній предмет злочинного посягання – грошові кошти, дорогоцінності, предмети мистецтва, інші культурні цінності, матеріальні цінності, рухоме та нерухоме майно, тощо. Також у залежності від типу організованого злочинного угруповання може відрізнятися злочинний склад групи та рівень професіоналізму окремих її учасників. Основними (предикатними) кримінальними правопорушеннями даного типу злочинних технологій може бути вбивство, побої та мордування, катування, викрадення людини, бандитизм, терористична діяльність, тощо.

Анотація

У статті розглянуто можливості дослідження злочинної діяльності організованих злочинних угруповань через призму застосування технологічного підходу. Проаналізовані підходи до

розуміння поняття «технологія» та особливості його трактування в рамках криміналістичної науки. На основі вітчизняного наукового доробку запропоновано перелік принципів як основоположних засад технологічної складової злочинної діяльності. Досліджено наукові позиції щодо визначення поняття «технологія злочинної діяльності». Запропоновано структуру технології злочинної діяльності, до якої входять наступні елементи: 1. конкретна сфера злочинної діяльності; 2. предмет злочинного посягання (грошові кошти, матеріальні цінності, інформація, наркотичні засоби, зброя, життя та здоров'я особи тощо); 3. система взаємопов'язаних циклічних суспільно небезпечних діянь та суспільно корисних вчинків та способи їх реалізації; 4. суб'єкти-безпосередні виконавці окремих злочинів, що входять до структури злочинної технології; 5. суб'єкти зі спеціальним статусом, посадою, наділені владними або іншими повноваженнями, спеціальним допуском чи доступом до об'єктів чи інформації; 6. умови та обстановка злочинної діяльності: законодавство, охорона об'єктів або маршрутів, наявність пропускового режиму, умови бойових дій; 7. налагоджені корупційні зв'язки із представниками правоохоронних органів та різних органів державної влади та місцевого самоврядування; 8. технічні пристрої та інформаційні технології, необхідні для реалізації злочинної діяльності; 9. злочинний дохід; 10. засоби легалізації отриманого злочинного доходу. Із урахуванням специфіки поєднання означених компонентів технології злочинної діяльності та особливостей прояву окремих із них запропоновано виділити типи технології здійснення організованої злочинної діяльності в умовах бойових дій та описано загальні їх особливості.

Ключові слова: злочинна діяльність, організовані злочинні угруповання, технологічний підхід, технологія злочинної діяльності, умови бойових дій.

Serafymov O. Technology of criminal activities of organized criminal groups operating in combat conditions

Summary

The article examines the possibilities of researching the criminal activity of organized criminal groups through the prism of using a technological approach. Approaches to understanding the concept of «technology» and peculiarities of its interpretation within the framework of criminalistic science are analyzed. On the basis of domestic research, a list of principles is proposed as the fundamental foundations of the technological component of criminal activity. Scientific positions on the definition of the concept of «criminal activity technology» have been studied. The structure of the technology of criminal activity is proposed, which includes the following elements: 1. a specific sphere of criminal activity; 2. the subject of a criminal offense (money, material values, information, narcotics, weapons, life and health of a person, etc.); 3. a system of interrelated cyclical socially dangerous actions and socially useful actions and methods of their implementation; 4. subjects-direct executors of certain crimes included in the structure of criminal technology; 5. subjects with a special status, position, vested with power or other powers, special admission or access to objects or information; 6. conditions and situation of criminal activity: legislation, protection of objects or routes, presence of access regime, conditions of hostilities; 7. established corrupt relations with representatives of law enforcement agencies and various bodies of state power and local self-government; 8. technical devices and information technologies necessary for the implementation of criminal activities; 9. criminal income; 10. means of legalization of the obtained criminal income. Taking into account the specifics of the combination of the specified components of the technology of criminal activity and the specifics of the manifestation of some of them, it is proposed to distinguish the types of technology for the implementation of organized criminal activity in the conditions of hostilities, and their general features are described.

Key words: criminal activity, organized criminal groups, technological approach, technology of criminal activity, conditions of hostilities.

Список використаних джерел:

1. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. [Електронний ресурс] / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 10. С. 106. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/технологія>
3. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2006. 356 с.
4. Тіщенко В.В., Барцицька А.А. Становлення технологічного підходу – новаційний напрямок розвитку криміналістики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 68. С. 560-566.
5. Тіщенко В.В., Барцицька А.А. Криміналістичні технології: поняття та напрями використання. *Криміналістика і судова експертиза*. 2014. Вип. 59. С. 27-34.
6. Барцицька А.А. Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2011. 19 с.
7. Гресь Ю.О. Формування технологічного підходу у криміналістичній тактиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Одеса, 2017. 255 с.
8. Волобуєв А. Ф. Механізм злочину та його зв'язок з концептуальними положеннями криміналістики: монографія. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов 2019. 122 с.
9. Пчеліна О. В. Технологічні підходи до побудови криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 30. Т.2. С. 150-153.
10. Падалка А.М. Типові технології організованої злочинної діяльності у сфері оподаткування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т.4. С. 96-100.
11. Васильєва Д.О. Злочинні технології грального бізнесу: способи вчинення злочину. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 3. Т.2. С. 102-108
12. Смелік В.Б. Поняття технології злочинної діяльності. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. Вип. 27. С. 169-174.